

K HUMANISTICKÉ PSYCHOLOGII

Autor, vysokoškolský profesor pedagogiky náboženství ve Freiburgu, evangelík, zkoumá vztah humanistického proudu psychologie k teologickým otázkám. Z tohoto hlediska charakterizuje jednotlivé zástupce, ve zkratce podáno asi takto: Abraham H. Maslow – teze o sebeuskutečnění člověka přesahováním do okolí (humanistická psychologie); Carl R. Rogers – sebeřízení člověka učním ve svobodě (psychoterapie rozhovorem soustředěná na klienta); Viktor E. Frankl – člověk hledá smysl (logoterapie); Erich Fromm – důraz na existenci člověka jako na otevřený proces (radikální humanismus); Erik H. Ericson uzavřenost i otevřenost osoby odpovědné za sebe (integrita); Ruth C. Cohnová – do poradního procesu patří jako třetí prvek (vedle jedince a skupiny) téma (interakce soustředěná na téma); Ronald D. Laing – ztotožňuje pochopení pro pacienta a lásku. – Z článku (Theologische Fragen in der humanistischen Psychologie, Wege zum Menschen 29, 11–12, 449–462) je zde vybrána část úvodu a oddíl o vídeňském profesoru V. E. Franklovi, který je pro nás nejzajímavější.

V minulých letech vystoupila na veřejnost „humanistická psychologie“ jako „možná třetí alternativa“ k psychologii behavioristické a ortodoxně freudovské. Její teze zní: Člověk není kauzálně determinován ani prostředím, ani rážbou z dětství. Člověk je osobnost, která se chce sama uskutečnit. Sebeuskutečnění: self-actualization, je heslo, které se zrodilo z poradenské praxe. Teprve krok za krokem se rozvinula obsáhlá teorie osobnosti. Bouřlivě se rozvinula praxe v nových formách skupinové terapie a metody sensitivity–training. (–)

U této psychologie překvapuje jistá otevřenost pro otázku náboženství. Souvisí to s odmítáním determinismu. Některé významné rysy se tu výslovně odvozují od Martina Bubera a Sorena Kierkegaarda. (–) Tak ovlivnil humanistickou psychologii hebrejský humanismus a existenciální teologie. Zkušenost četných židovských současníků nacistického fašismu způsobila, že získaly velkou důležitost otázky o víře, o smyslu života a o skupinové terapii (politicky účinných) neuróz.

Viktor E. Frankl

Stále znovu se vrací k základní zkušenosti, kterou udělal v koncentračním táboře: „Je zřejmé, že jakýkoli pokus o psychoterapii v koncentračním táboře byl možný jen tenkrát, když byl vyladěn na rozhodující moment duševního opření se o cílový bod v budoucnu, na nutnost života sub specie futuri (z hlediska budoucnosti).“ Pozoroval, že imunitní dispozice byla závislá na afektivní dispozici, a ta zase na tom, „zdali je čekal život s docela konkrétními úkoly“.

Svou „logoterapií“ se Frankl uvolňuje od „pandeterminismu“ psychoanalýzy. Psychologie bez logu nezná žádné důvody, jimiž bychom měli řídit své chování. „Zná jen příčiny.“

„Vůle k slasti (princip slasti Freudovy psychoanalýzy) a vůle k moci (snažení po uplatnění Adlerovy individuální psychologie) jsou sekundární, deficientní způsoby normálního a prvotního lidského snažení po naplnění smyslu a po uskutečnění

hodnot“. Tady polemizuje s A. Maslowem: „Je člověk opravdu na to připraven nebo dokonce je tu k tomu, aby se sám uskutečnil?“ Teze logoterapie zní jinak. Nemluví o uspokojení potřeb (byť vyšších), ale užívá výrazu „naplnění“. „Skutečnost, že smysl je uložen ve světě a ne primárně v nás, sahá tak daleko, že by se člověk vlastně ani nesměl ptát po smyslu existence, ale že by měl naopak sám sebe interpretovat jako tázaného a svou existenci jako tázání (...) prostě nemůže životu smysl dát, musí jej od života obdržet.“

Utrpení vykládá terapeut, který působí v pastoraci, nábožensky, jako v tomto příkladu: „Ale paní Linková, řekněte, nemůže být utrpení také zkouška? Nemůže to být i tak, že Bůh chtěl vidět, jak paní Linková snáší utrpení? A nakonec musel možná uznat: ovšem, snášela je statečně. A teď mi řekněte, co si myslíte teď, může někdo způsobit, že se takové výkony nestaly?“

Jak ukazuje příklad, nepřejde Frankl k útěšnému domlouvání, o němž říká, že má své meze: „Kde by byla všechna slova zbytečná, tam je každé slovo přebytečné.“ „Tváří v tvář aporii každé teodicey je člověku jedině přiměřený postoj Joba (...) který si položil ruku na ústa a umlkl, a tak předjal sokratovské vědění o tom, že nic neví.“

S Martinem Buberem popírá, že člověk může být mírou sebe samého. Také Kierkegaard tu má svou úlohu. Dveře ke štěstí se otvírají ven. Kdo se pokouší je vyrazit, tomu se tím více zavírají, a „kdo má přinést korektiv, musí přesně znát slabé stránky toho, co je, a potom nastavit jednostranně opak, pořádně jednostranně. Právě v tom spočívá korektiv a také i rezignace toho, kdo to má udělat.“ Stále znovu vidí Frankl problém hyperintence, totiž takové orientace na smysl, která je falešná, jednostranná, upevněná ve spojitosti s úzkostí. Proti ní staví v logoterapii paradoxní intenci, aby tak uvolnil křečovitě sevření hyperintence. Osvědčilo se to nejen při léčení sexuálních poruch a neuróz souvisejících s povoláním, ale i při tréninku špičkových sportovců. Trenér plavců prohlásil: "Snažím se závodníka převést od úmyslu vyhrát závod k úmyslu zaplavat svůj vlastní závod“.

Viktor E. Frankl právě v souvislosti s humanistickou psychologií dává povzbuzujícím způsobem výraz tomu, že právě orientace na transcendentní smysl vede člověka k tomu, že přijme utrpení, že se vyrovná s cíli stanovenými zkratově a že v paradoxii existence „před Bohem“ zažije osvobození. Protějškem, vůči němuž se člověk odpovídá, tu není skupina nebo terapeut, nýbrž člověk je dotazován. Jakým způsobem je dotazován ve svém pomáhajícím vztahu terapeut, zůstává otevřeno.

Nikoli přizpůsobení (jako v behaviorismu), ale sebevyjádření je poslední motiv zdravého člověka. Zde navazuje Frankl na Maslowa a Rogerse. Biologismus, podle něhož každý stav napětí má tendenci k uvolnění, je překonán. Podnět k jinému způsobu uvažování dal K. Goldstein. Nikoli duševní „aparát“, ale „humanum“ vyznačuje člověka. Frankl to definuje svou „vůli k smyslu“ zřetelněji: jako něco, co stojí mimo všechny biologické potřeby. V celkové tendenci k „humanizaci psychoterapie“ se shoduje s Američany, ale humanum je u něho orientováno na transcendenci v konkrétních životních otázkách. Transcendence má však u něho mravní povahu – není to transcendence ospravedlnění. Co přichází vstříc, je odpovědnost, ne milost. Logos logoterapie není Slovo vtělené.

Hans Ulrich Nübel (1977)

REDAKČNÍ SDĚLENÍ. V názvu Textů přibylo slovo teologické. Má vymezit obsah a zabránit případné záměně s jiným periodikem, které by použilo téhož obecného označení.